

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ У ПИТАННІ НАБУТТЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЖИТЛА

Стаття присвячена питанню надання консультативної допомоги щодо проблем, пов'язаних із правом на житло випускникам державних інтернатних установ. Розглядаються зміст та завдання соціального педагога, структура консультації в процесі соціального супроводу.

Ключові слова: молодь, випускник інтернатної установи, житло, право на житло, соціальний супровід, консультація.

Постановка проблеми. Житло є однією з основних матеріальних умов життя людини. Потреба людини у ньому виникає з моменту її народження, зберігається протягом усього життя і припиняється після смерті. Отож, задоволення потреби людини в житлі є дуже важливим соціальним завданням.

Кожного року тисячі молодих людей покидають інтернатні заклади, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу та вступають до самостійного соціального життя. Крім фінансових проблем, що трапляються при переході до самостійного життя випускників шкіл-інтернатів, досить гострою для приблизно 40% з них (цифри відрізняються за регіонами) є проблема житла. За умов його відсутності перед деякими випускниками стоїть проблема повернення до батьків, які були позбавлені батьківських прав. Частково розв'язання цієї проблеми беруть на себе соціальні гуртожитки або студентські гуртожитки закладів освіти як місця тимчасового проживання колишніх випускників інтернатів. Але достатньо часто молоді люди втрачають право на житло через власну недбалість у веденні господарства або через шахрайські дії.

Забезпечення права на житло випускників інтернатів гарантується, по-перше, Законом України "Про охорону дитинства": за ч. 2 та 3 ст. 18 діти-члени сім'ї наймача або власника житлового приміщення мають право користуватися займаним приміщенням нарівні з власником або наймачем; за ст. 25 у випадку влаштування дитини до державної установи, дитячий будинок сімейного типу або прийомну сім'ю, житлове приміщення, у якому вона мешкала, зберігається за дитиною протягом усього часу проживання в установі або родині. На цей термін житло може бути передане в оренду громадянам з обов'язковою умовою повернення дитині після досягнення повноліття.

Відповідальність за збереження житла і повернення його, відповідно до ст. 32 Закону України "Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування", несуть місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування (за місцем проживання дітей до їх влаштування у відповідний заклад). Надання соціального житла регулює Закон України "Про житловий фонд соціального призначення" та Постанова КМУ №878 від 8 вересня 2005 року "Про затвердження типового положення про соціальний гуртожиток". Державою створено достатньо широка законодавча база матеріальної допомоги випускникам шкіл-інтернатів, але це не вирішує проблему остаточно. Компетенція у житловій сфері, орієнтування у застосуванні законів та постанов, які стосуються питань житла та інших питань соціального захисту набуває значущості в процесі соціальної адаптації даної категорії молоді.

Проблеми розвитку дітей у дитячих будинках та школах-інтернатах займалися Т.Войтенко, М. Міронова; соціальне сирітство як генезис та його профілактику розглядала І.Демент'єва; соціалізацію та навчання соціальних сиріт, адаптацію випускників інтернатних закладів визначали В. Золотухіна, О.Лебедев, О. Майоров, Г.Сім'я, Є. Чепурних та ін. Однак, проблема надання конкретної допомоги соціальним педагогом випускникам державних закладів у формуванні життєвої компетенції, зокрема у питаннях отримання і збереження житла, у діяльності не є достатньо науково-методично висвітленою.

З огляду на вищезазначене, **ціллю статті** є визначення особливостей надання консультативно-навчальної допомоги у галузі реалізації житлового права у процесі соціального супроводу випускників державної установи.

Одне з найбільш слабких місць інтернатної системи – це проблема переходу вихованців до самостійного життя. Діти в таких закладах зазвичай знаються на своїх правах, але як у подальшому їх захищати, як самореалізовуватися – вони не знають [1, с.21].

Серед молодих клієнтів соціальних служб можна виділити такі групи: 1) ті, хто має власне житло (проблемне питання – стан придатності); 2) ті хто має власне житло, але розділяє його з іншими особами (частка приватизованої площі); 3) ті, хто не має власного житла, але одержує ордер на нього після випуску; 4) ті, хто не має власного житла і влаштований тимчасово (комунальне або соціальне житло); 5) ті, хто не має власного житла і змушений наймати площу (часто разом з іншими особами). Окрему групу можуть скласти молоді люди, які продовжують проживати у прийомній сім'ї або дитячому будинку сімейного типу.

Соціальні гуртожитки допомагають тимчасово вирішити проблему врегулювання "стосунків" поміж родичами та випускниками

інтернатних закладів, але діти можуть там перебувати лише до 23 років, при цьому місця в цих гуртожитках розраховані на тих, хто взагалі не має ніякого житла. На відміну від інтернатів, де перебування дитини обмежене терміном навчання, у прийомних сім'ях законодавством передбачено, що дитина проживає до досягнення 18-річного віку, а у разі продовження навчання у професійно-технічних, вищих навчальних закладах I-IV рівня акредитації – до 23 років або до їх закінчення. Діти без житла знаходяться у кращій ситуації, оскільки вони мають можливість стати в чергу та отримати житло. Діти з неблагополучних сімей свою частку житлової площі вони не зможуть продати або обміняти. Не можуть вони стати і на квартирний облік, тому що фактично у них є житло.

Випускники інтернатних закладів на початку самотійного життя мають проблеми побутового плану та самообслуговування. Навіть після вступу до навчальних закладів вони звертаються по допомогу щодо облаштування свого побуту в гуртожитках. Отже випускники інтернатних закладів виявляються найбільш непристосованими до самотійного життя [1, с. 18]. Важливим завданням залишається усвідомлення ними того, що вони мають весь необхідний потенціал, який допоможе досягти їм життєвих цілей, реалізуватися у суспільстві. Нормативна база держави, що забезпечує їх соціальний захист, має за мету допомогу в цьому. Саме тому знання законів та умінь ними користуватися є умовою попередження втрати житла.

Робота соціального педагога з надання консультативно-навчальної допомоги у галузі реалізації житлового права у процесі соціального супроводу випускників державної установи обумовлюється змістом та завданнями.

Зміст може складати: 1) складання разом з випускником індивідуального плану розвитку житлової ситуації (збереження, отримання, покращення тощо); 2) розвиток необхідних навичок для виконання індивідуального плану; 3) робота над створенням корисного для виконання плану соціального оточення; 4) надання посередницької та координаційної допомоги у складних ситуаціях; 5) надання допомоги у складанні документів, запитів.

Завдання консультацій походять з кола найбільш хвилюючих проблем для випускників державних закладів:

- 1) пошук варіантів та шляхів реалізації права на житло;
- 2) відсутність розуміння й підтримки державних установ, проблема орієнтування у структурі відповідальних органів;
- 3) питання, пов'язані з невмінням самотійно звернутися по допомогу;
- 4) подолання бар'єрів у взаємодії з різними людьми;
- 5) питання самообслуговування, підтримки та збереження житла;

б) питання, пов'язані з відсутністю вмінь розпорядження доходами;

7) відсутність системних знань про свої права та обов'язки.

Специфіка консультативної роботи з випускниками інтернатних закладів обумовлюється їх віком, потребами й ситуацією у якій вони опинилися. Буде відрізнятися робота з вихованцями, які ще проживають в інтернаті, і з випускниками, які вже ведуть самостійне господарство. У будь-якому разі дії соціального педагога мають бути спрямовані на активізацію самостійних дій випускника і мати певний технологічний вигляд.

Перший етап. Домовленість про зустріч та вибір часу, конкретне обговорення часу саме для консультації дозволить клієнту усвідомити відповідальність обох за його використання заради результату.

Другий етап. Встановлення контакту шляхом мотиваційного діалогу. Прояснення ситуації, розуміння того, що викликає утруднення випускника, впливає на успішність вибору ефективних напрямків та способів роботи. Засоби аналізу, які пропонує соціальний педагог повинні бути зрозумілими та доступними для клієнта, це досягається шляхом врахування таких факторів: а) основні поняття, уявлення, інформованість; б) перспективи; в) наявні соціальні вміння та навички; г) стійкі форми поведінки. Знання, вміння та соціальні навички зазвичай недостатньо сформовані у випускника інтернатного закладу, що часто лежить в основі проблем самостійного життя.

Третій етап. Постановка та вибір мети. За умов адекватного розуміння ситуації клієнтом, активізації його ресурсів, емоційного залучення у процес пошуку рішення, можна приступати до проектування бажаного результату, який і складає зміст мети консультації. У ході неї соціальний педагог повинен підкреслити вимоги результату, що планується отримати: мета повинна відображати потреби випускника; результат має бути досяжним; позитивним і конкретним; його можна буде виміряти (критерії досягнення цілі) і перевірити.

Починаючи працювати над метою, слід звернути увагу на ступінь складності (від легкого до важкого), змістовність (на досягнення якого результату вона спрямована), актуальність (наскільки мета пов'язана з реальними проблемами випускника), час (розподільність на етапи), реалістичність (достатність ресурсів для реалізації мети).

Четвертий етап. Пошук робочих рішень. У цій роботі важливо пам'ятати про складність вирішення проблем та їх пріоритетність. Якщо на момент пошуку рішення актуальної життєвої проблеми (якою часто виступає житло) випускник має позитивну мету і займає активну життєву позицію, то можна запропонувати розгляд нових для нього варіантів розв'язання або розвитку проблеми. Допомога в організації пошуку рішень, гнучкість, модифікація традиційних способів,

креативність пошуку нових – умова успішної реалізації завдань консультації. В залежності від характеру проблем соціальний педагог може використовувати наступні техніки.

Інформування. Розширення уявлень випускника про способи реалізації права на житло, підвищення його соціальної компетенції в галузі обговорюваних питань за рахунок прикладів з життя або спеціальних джерел.

Навчання пошуку інформації. Джерела пошуку соціально важливої інформації, шляхи її використання. Важливо записувати все системно, щоб випускник міг до такої пам'ятки повернутися.

Отримання власного житла (вступ в право)	
Можливість отримання житла: - у власність - у користування	
Як прожити на одній площі з іншими людьми	
Як доглядати житло, щоб не втратити його	
Як зберегти житло (не стати жертвою шахрайства)	

Аналіз ситуацій. Цей спосіб разом з інформуванням допомагає підвищити соціальну компетентність, розвинути навички використання інформації.

Встановлення логічних взаємозв'язків. Сумісне встановлення послідовності подій, ролі факторів для розширення та уточнення розуміння проблеми.

Формування необхідних навичок та вмінь. За змістом та метою їх можна поділити на технічні (складання документів), організаційні (включення до соціальної мережі, створення групи взаємодопомоги) та комунікативні.

Проведення логічного обґрунтування. Прогнозування наслідків та ефективності різних шляхів рішення проблеми житла завдяки логічному аналізу.

Рольова гра. Цей спосіб передбачає моделювання різних реальних та ідеальних ситуацій для відробки нових способів поведінки у складних ситуаціях. Її варіантом може стати *трансформація особистої історії*.

Соціальні проби. Здійснення випускником конкретних дій, як у спеціально запланованих життєвих ситуаціях, так і в ігрових дозволяють йому краще зрозуміти особисті можливості, пройти своєрідне соціальне загартовування, засвоїти нові форми та способи поведінки.

Конкретне побажання. Рекомендація при вирішенні проблеми (конкретний спосіб дії). Випускник оцінює способи, але вибирає сам.

Переконання. Цей спосіб доцільно використовувати якщо випускник має добрий розвиток образного та абстрактного мислення, знаходиться в позитивному емоційному стані. Фахівець використовує

зрозумілі аргументи, щоб дати клієнту ствердитися у розумінні подій, способів, що розглядаються на консультації.

Наповнення сенсом життєвих подій. Дати зрозуміти випускнику, що життя може бути заповнено кроками до поставленої мети.

П'ятий етап. Підсумок консультаційної роботи випускник підводить самостійно. Для того, щоб зрозуміти зміни, які відбулися у ході роботи, соціальному педагогу потрібен творчий підхід, вміння ставити себе на місце іншого, аналізувати ситуацію з його точки зору, а випускнику – наявність навичок самоспостереження та рефлексії. Випускник, який не має їх, не здібний самостійно обмірковувати зміни. Внутрішні зміни, які сприяють рішенню проблеми – це дуже цінний результат консультації. Однак їх цінність нівелюється відсутністю реальних дій. Час, протягом якого можуть проходити зміни буває різним, тому соціальному педагогу бажано не втрачати контакт з випускником, мати можливість при зустрічі аналізувати результати змін.

Результатами консультації для подальший дій клієнта можуть стати: 1) зміни в емоційній сфері (емоційний фактор); 2) з'явлення нових поведінкових навичок (операційний фактор); 3) поширення кола інтересів, усвідомлення нового сенсу та життєвих перспектив (мотиваційний фактор); 4) підвищення загальної інформованості (когнітивно-інформаційний фактор). При визначенні змін випускника можна використовувати вербальні та невербальні методи. Вербальні: експрес-опитувальники, незакінчене речення. Невербальні: самооціночні шкали, завдання-моделі.

По завершенню роботи соціальний педагог показує випускнику, що в нього є принципова можливість звернутися за уточненням, допомогою, підтримкою. На даному етапі для соціального педагога є можливість оцінити характер та спрямованість змін випускника на шляху до своєї мети та отримати зворотній зв'язок з ефективності способів впливу, які він використовує. Для випускника – суб'єктивне почуття досягнутого результату, який є джерелом надії та впевненості у тому, що він зможе подолати свої проблеми.

Таким чином, державою створено достатньо широка законодавча база матеріальної допомоги випускникам шкіл-інтернатів, яка передбачає механізм матеріальної підтримки сироти в різних життєвих ситуаціях. Випускники мають мотиви та стимули до розвитку, їх активність спрямована на адаптацію та виживання, вони можуть бути здатними відповідати за своє життя. Тому необхідною умовою соціального супроводу є проведення консультації з питань житла, під час яких молодь повинна отримати допомогу у розв'язанні проблемних (реально та у прогнозі) ситуацій, а також сформувані готовність прийняти на себе відповідальність за зміни загальної життєвої ситуації.

Список використаних джерел

1. Аналітичний звіт "Життєвий шлях випускників інтернатних закладів, дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей" (за результатами соціологічного опитування) / Балакірева О.М., Чернін І.М., Хмелевська О.М. та інші. – Український інститут соціальних досліджень ім. О.Яременка. Фонд Р.Ахметова "Розвиток України". Український центр соціальних реформ. – Київ, 2010. – 106 с.

The article is devoted the question of grant of consultative help in problems, related to the right on habitation the graduating students of state boarding-school institutions. There are examined maintenance and task of social teacher, structure of consultation in the process of social accompaniment.

Keywords: young people, graduating student of state boarding-school institutions, accommodation, right for accommodation, social accompaniment, consultation.

Отримано 25.2.2012

УДК 376.3

Т.Є. Єжова

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ОСОБЛИВОСТЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ЯК УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ЇХ ПРАВА НА ОСВІТУ

В статті схарактеризовано психолого-педагогічний супровід дітей з особливостями психофізичного розвитку як умову реалізації їх права на освіту.

Ключові слова: діти з особливостями психофізичного розвитку, психолого-педагогічний супровід, розвиток, освіта.

Право на освіту – одне з найбільш істотних конституційних прав людини, що створює передумови для розвитку особистості й суспільства в цілому. Стаття 53 Конституції України закріпила право на освіту, а стаття 24 – рівність прав і свобод усіх громадян України.

Освіта для дітей з особливими освітніми потребами є найважливішим засобом розвитку, реабілітації, формою соціального захисту, реальним шансом подальшого самостійного і незалежного від